

MUZEUM STUTTHOF W SZTUTOWIE

Stutthof

Zeszyty Muzeum

6

WROCLAW · WARSZAWA · KRAKÓW · GDAŃSK · ŁÓDŹ
ZAKŁAD NARODOWY IMIENIA OSSOLIŃSKICH
WYDAWNICTWO
1985

Konrad Ciechanowski

POBÓR POLAKÓW Z POMORZA GDAŃSKIEGO
OD ARMII NIEMIECKIEJ
I ZMILITARYZOWANYCH
ODDZIAŁÓW ROBOCZYCH
W LATACH II WOJNY ŚWIATOWEJ

W dotychczasowej literaturze naukowej traktującej o dziejach Pomorza Gdańskiego w latach II wojny światowej brak opracowania dotyczącego zagadnienia poboru Polaków z Pomorza Gdańskiego do armii niemieckiej oraz do zmilitaryzowanych oddziałów roboczych. O tym zagadnieniu, a zwłaszcza o poborze do armii niemieckiej, wzmiankują jedynie autorzy opracowań o Pomorzu Gdańskim w latach okupacji, i to najczęściej przy omawianiu hitlerowskiej polityki narodowościowej. Sporo uwagi temu problemowi poświęciła A. Kilian w swym artykule o hitlerowskich dążeniach do pozbawienia obywatelstwa polskiego ludności Pomorza Gdańskiego¹, jednak również nie ujęła całości problemu, o którym traktuje niniejsze opracowanie. Toteż ze względu na pionierski charakter artykuł niniejszy należy traktować jako próbę objęcia całościowo tematu. Niemniej mogą występować pewne niedomówienia, a zbadanie niektórych zagadnień jest przedstawione jako postulat badawczy.

Materiały źródłowe dotyczące przedstawionego zagadnienia są rozproszone, a przede wszystkim niekompletne. Szereg informacji, zwłaszcza dotyczących postawy Polaków wcielonych do armii niemieckiej, zaczerpnięto z literatury wspomnieniowej oraz opracowań historycznych traktujących o ruchu oporu w Polsce oraz innych krajach okupowanych przez Trzecią Rzeszę niemiecką w latach II wojny światowej.

I. HITLEROWSKIE DAŻENIA
DO POZBAWIENIA OBYWATELSTWA POLSKIEGO
LUDNOŚCI POMORZA GDAŃSKIEGO

Państwo polskie istniało de jure po zakończeniu kampanii wrześniowej 1939 r., a emigracyjny rząd polski był reprezentowany w Lidze Narodów i uznawany przez szereg państw, i to nie tylko przez

¹ A. Kilian, *Hitlerowskie dążenia do pozbawienia obywatelstwa polskiego ludności Pomorza Gdańskiego jako naruszenie „prawa międzynarodowego”*, „Stutthof, Zeszyty Muzeum”, nr 2, 1977, s. 127—158.

te, które były w stanie wojny z Rzeszą niemiecką po jej napaści na Polskę. Jednak de facto państwo polskie nie istniało. W pierwszych miesiącach po emigracji rządu polskiego i jego rozwiązaniu się w kraju nie zdołały zorganizować się konspiracyjne agendy emigracyjnego rządu gen. Władysława Sikorskiego, tak silnie rozbudowane w późniejszych latach okupacji. Należy także podkreślić, że na losy i położenie ludności polskiej w kraju miała decydujący wpływ sytuacja faktyczna, a nie sytuacja w świetle prawa międzynarodowego.

Rzesza niemiecka nie uznawała prawnie polskiego rządu emigracyjnego przez cały okres wojny, a w jej pierwszych miesiącach kierownictwo Rzeszy rozważało ewentualność utworzenia buforowego państewka polskiego w pełni uzależnionego od Rzeszy niemieckiej, obejmującego szczątki terytorialne dowojennego państwa polskiego. Natomiast ziemie polskie przynależne w czasie rozbiorów do Niemiec zgodnie z celami hitlerowskiej agresji miały zostać włączone do Rzeszy niemieckiej². Toteż Hitler, nie czekając na ostateczny wynik wojny, wydał 8 października 1939 r. dekret „o podziale i zarządzie terenów wschodnich” (Gliederung und Verwaltung der Ostgebiete), mocą którego część terenów państwa polskiego została włączona do państwa niemieckiego. Dekret ten był w wyraźnej sprzeczności z prawem międzynarodowym ustanowionym przez IV konwencję II konferencji haskiej z 1907 r. W związku z faktem, że Rzesza niemiecka, tak jak i Polska, była sygnatariuszem wspomnianej konwencji, wydany przez Hitlera dekret był sprzeczny z IV konwencją haską. Drugi artykuł tej konwencji ograniczał bowiem jej stosowanie wobec państw sygnatariuszy. Dział III regulaminu aneksu do tej konwencji dotyczył władzy wojennej terytorium okupowanego. Z regulaminu tego wynika, że okupacją wojenną jest faktyczne wykonywanie władzy przez nieprzyjaciela na zajmowanym terytorium. Jednak granice państwowe tego terytorium pozostają bez zmian, a ludność nie nabywa obywatelstwa okupanta i nie zmienia przynależności państwowej³. Dekret Hitlera z 8 października 1939 r. o włączeniu części ziem polskich do Rzeszy nie regulował jednocześnie kwestii obywatelstwa mieszkańców tych ziem, lecz tylko zapowiadał wydanie w tym zakresie odrębnych przepisów w późniejszym czasie.

Aby nadać pozory zgodności swoich postanowień z zasadami prawa międzynarodowego i uzasadnić wyprowadzenie okupowanego terytorium polskiego spod kontroli tego prawa, kierownictwo Rzeszy niemieckiej wysunęło tezę o zawojowaniu (debellatio) Polski. Tezę taką postawiono jednak już po fakcie swych bezprawnych decyzji o włączeniu części ziem polskich do Rzeszy. Po raz pierwszy w sensie prawnourzędowym stwier-

² Cz. Madajczyk, *Polityka III Rzeszy w okupowanej Polsce*, Warszawa 1970, t. I, s. 55.

³ A. Kilian, *op. cit.*, s. 129.

